

Zapiski

Književnost nove poljske emigracije.

Izdajatelji nekdanjih varšavskih »Wiadomości literackich« so začeli sedaj v emigraciji v Parizu izdajati v isti obliki nove »Wiadomości polskie« s podnaslovom »Les nouvelles polonaises«, ki so izšle prvič dne 1. marca 1940. Uvodni članek te nove emigracijske poljske literarne revije je napisal znani književnik Ksawery Pruszyński pod naslovom »Književnost vojskujuče se emigracije« (Literatura emigracji walczącej), iz katerega posnemamo samo nekaj misli, ki so značilne za presojo današnje tragike poljskega naroda ter naloge današnje emigracijske književnosti v primeri s poljsko emigracijo pred stoletjem, ko so ji stali na čelu Mickiewicz, Słowacki in Krasiński:

Najprej se moramo mi, ki pišemo, otresti vse groze leta 1939., groze, v kateri je v teku enega meseca oživelo še enkrat vse tisto, kar je bilo v vsej poljski zgodovini najbolj temno, tragično in usodno. Resnično: samo na malo spremenjenem ozadju se je tedaj ponovilo vse. V teh rekah motoriziranih kolon, ki so se zarezale globoko v deželo, uničujoč

jo z ognjem in mečem, je bilo resnično nekaj, kar smo doživeli v napadih mejnega grofa Gera ob svitu naše zgodovine, nekaj, kar je spominjalo na pokolj srednjeveških križarskih vitezov, ki so bili prav tako boljše oboroženi, da, kar okovani v železo. V tej Varšavi, sestreljeni v razvaline, se je ponovilo mučeništvo kościuszkovske Prage, zažgane od suvarovljih kozakov, ko so jo napol zapustili vojaki, branil pa narod. Kdor je videl, kako so plenili ubog pridelek te dežele, ga grabili in ga po načrtu izvažali, temu so stopili pred oči prizori iz švedskega potopa. Ti pa, ki so na vzhodu Poljske videli še naval drugih vojsk, temnih, razcapanih, nezaupljivih, gladnih, valečih se v čredah in v neurejenosti sodrge, zagrinjajočih naša mesta kot »vojaške kobilice«, ti se gotovo pri tem niso domislili tistih revolucionarnih armad, kakršne so v teku stoletij šle preko Evrope, gnane z napetostjo mladih gesel, dinamitom novih idej in težnjami razžarjenih hrepenenj. Tu je še enkrat oživela kalmutska in ruska Azija, valeča se po starih potih svojih napadov, sama v sebi ponižana, drugim ponižanje nesoča. Bilo je nekaj v naši zadnji tragediji, kar je spominjalo na brez-

vodstvo Chlopickih in Skrzyneckih, odmeve januarske vstaje v poznejšem partizanstvu, krijočem se v gozdih, kakor oni izpod Małogoszczi. Ponovila se je končno tudi največja sramota plemiške Republike, ki je bila za Jana Kazimirja krščena kot »piławecka sramota«. V njej je oživel zopet vse iz časov Jareme in Krzywonosy: napihnjena fanfaronada novega plemstva spričo novega »Chmiela« ter zločinska nesposobnost novih vodnikov, ki so bili — kot oni tam — edino sposobni zato, da niso dali pravemu voditelju armade in ga niso pustili na vodniško mesto. Propad poljske države je bil tako še bolj tragičen, ker nas je še enkrat spomnil največjega poraza in najtežjih trenutkov naše preteklosti.

To tragedijo bi bili dolžni mi, pisatelji, predvsem poudarjati in jo postavljati na prvo mesto, če bi v sedanjem trenutku smatrali za svojo najvažnejšo nalogo, da to, kar se je zgodilo, že sedaj vzamemo v pretres, dokler se dogodkov drži še sveža kri, dokler se še kade črne roke pogorišč. Resnično: če bi se tega opisovanja lotila sedanja »književna emigracija«, bi to njeno početje bilo spričo tega, kar se je zgodilo in kakor je sedaj, opravičljivo: ti Veliki, ki so pred stoletjem kot mi hodili po pariškem tlaku, so resnično tudi tako postopali: položili so »Virtuti militari« poezije na razbiti grob v zrak pognane Ordonove utrdbe ali na samotno borbo breznogega generala v varšavski Woli. Odlili so v dramatski spomenik proces vilenških filomatov in zaroto Kordijana. Vojno, katere se niso sami osebno udeležili, so počastili s pesmijo. Bili so veliko večji od nas. Ali pa je morda nam dovoljeno delati sedaj tako, kot so oni tedaj? Ali naj sedaj mi — kakor tedaj oni — zaradi »prepoznih žalov«, nerazpoloženi zaradi »prekletih preprirov« »zapremo vrata od glasov Evrope«? Ali naj sedaj tudi mi tej novi emigraciji, katere del smo, kakor so bili oni one tam, priključimo sedaj iz preteklosti in ohranimo pozabi dediščino drugih Soplicovov in drugih krajev »mladostnih let«? Ali naj sedaj mi, ko smo odtrgani od

domovine, slikamo izgubljeno Poljsko z mehкими toni, ki jih rodi v vsakem rastoče domotožje, Poljsko, kakršna je bila nedavno, toda olepšano, nekakšno tako lépo kot onega poletnega večera, ko so se gostje Sodnika vračali od branja gob s Telemeno v rdečem šalu?... Kakšno pot bo šla nova književnost nove poljske emigracije? V vojaško tragedijo Ordonovih utrdb, ali v epično idilo, ki bi nas v emigraciji popeljala še enkrat na »te porastle griče, na loke te zelene«?

Ko odpiram vrste te nove emigracijske revije, posvečene zadevam poljske kulture, si upam trditi, da bi sedanja emigracijska literatura postopala kar najslabše, če bi šla na slepo za zgledom izpred sto leti, pa čeprav je ta zgled tako velik in tako lep. Postopala bi slabo, če bi ji zmanjkalo vojakov na bojnem polju, kakor ji je zmanjkalo pesnikov pod Grochovem ali Ostrolenko. Postopala bi slabo tudi tedaj, če bi klicala v spomin same Ordonove utrdbe, nove Daszowe in nove Sowińske. Postopala bo slabo, če bo izmučeni emigraciji čarala zaklade in lepote izgubljene domovine, kakor je delal to največji izmed velikih. Kajti kljub vsemu temu, kar se je že pisalo in govorilo in kljub vsemu videzu — emigracija iz l. 1939 ni ista kot emigracija l. 1831. Ima čisto drugačen vzrok in čisto drugačno nalogo. Ne, današnjega vojaka, ki se je — razorožen na mejah Poljske — preril kakor oni tedaj skozi Evropo v Francijo, ne moremo primerjati z onim izpred stoletja, ki je položil orožje, da ga nikdar več ne vzame v roke. Ne, ne moremo v sedanjem poljskem državniku videti dediščino tragičnega kneza Adama, čeprav je ta vojna Zahoda z nasilniki Poljske — o čemer je on sanjal — postala resničnost. Toda kljub temu ni morda razlika med ono in sedanjo emigracijo nikjer tako velika, kakor ravno tu, kjer gre za svet pisateljev, za svet intelekta.

Literatura one emigracije je nastala tedaj, ko je dokončno propadla poljska sablja in poljska politična misel. Postala je »tretja obrambna linija« pozicije, ki se je

skozi vse stoletje imenovala »poljsko vprašanje«. Dala si je nalogo, proslaviti izgubljeno vojsko, prevrniti dolžnost nove vojske na naslednji rod. In to nalogo je odlično izpolnila: nekaj deset let pozneje je mickiewiczovski verz, ki so ga deklamirali v kielecki ruski gimnaziji, vzbudil patriotizem Andreja Radka; in prvi politični instruktor Ziuka Pilsudskega v daljnem Zulowu je bil Slowacki. Tako je izpolnila tedanja literatura svojo dolžnost.

In potem je še drug znak, po katerem se današnja emigracija loči od tedanje emigracije. Onim književnikom je bilo popolnoma jasno, da se nikdar več ne vrnejo v svojo domovino, ne oni, ne tisti, ki so kot vojaki prekoračili mejo pri Plocku. Zato so — zagrenjeni — zapahnili »vrata od hrupa Evrope«, od ravnodušne Evrope Filipa II. in prekleli vlade, ki so »lizale pete« velikemu carju Severa. Stopajoč po Parizu, so zapirali oči pred Parizom, da bi videli pod zaprtimi vekli domače Oszmiane in Lide, Krzemience z goro Bone in step, ki jo spoznavajo »po vonju domačih cvetov«. Zavedali so se, da pišejo za ljudi, ki so že dozoreli v življenju, izmučeni od teh bednih izgnanskih let, ki so se jim v Parizu že davno zagnusili burgundec in ostrige in se jim je hotelo kislega vaškega mleka. Tem nesrečnim in brezupnim ljudem so lajšali bol agonije. Čarali so zanje poljsko nebo in polja, pisana od najrazličnejšega žita, tiho litvansko vas in prepir za ubito žival med Asesorjem in Rejtenom. In tako se je zgodilo, da je ta poljska literatura, ki se je porodila v Parizu, nad vse poljska, toda prav malo univerzalna. Res je, da je šele za časa velike poljske emigracije postala poljska literatura velika, res pa je tudi, da je prav tedaj zmagal v njej partikularizem, ki je mumificiral sence zadnjih Horeszkow, zadnjih Konewkov, Jankielow itd. Ti ljudje so iz Quarter Latina videli samo svoje nadniemenske loke in iz Montemorencyja samo — sence poljskih hrušk, »ki vanje strme iz zatišja vej«. (Pan Tadeusz.)

Ona emigracija je bila emigracija — premaganih. Današnja emigracija je emigracija — vojskujočih se! Ona emigracija je izgubila svojo armado, ta jo šele ustvarja. In še to: ona emigracija je bila emigracija dozorelih ljudi, ki se nimajo nikdar več vrniti v domovino, ta pa je emigracija mladih ljudi, zelo mladih, ki tvorijo armado in ki se imajo vrniti z armado v domovino. In to je tudi vzrok, da je kulturno poslanstvo nove emigracije drugačno, kakor pa je bilo pred stoletjem, da ni nikakor manjše, temveč naravnost ogromno.

In da bo to svoje poslanstvo izpolnila, mora iti poljska literatura v to armado, ki jo tvori. Da rajši išče v tujini armado, kakor da bi doma šla v podzemlje, je ogromna in dragocena lastnost te literature. Druga pa je ta, da še nikdar ni bilo na Zahodu toliko mlade poljske inteligence, kakor sedaj. In ta rod bo vzgojen na Zapadu in ta Zapad bo ponesel domov v »vojaški tornistri«. Literatura nove poljske emigracije mora iti v to mlado armado in ji kazati zahodno kulturo, vrednote zahodne kulture, ki je tako silno zrastle iz latin-skosti, iz spoštovanja človečnosti, kar je sad revolucij, ta kult misli, to resnično svobodo... Ali ni dolžnost pisateljev v nasprotju do prejšnje emigracije, da odpremo na stežaj »vrata hrupu Evrope«?

In končno: ta literatura mora biti sama v novi armadi. Mora jesti skupaj s temi mladimi ljudmi iz vojaške skodelice, spat v skupnih skednjih... Mora iti v vojaške vrste in se boriti, kadar je čas borbe, in umirati, kadar je treba umirati... Ko bi ostali v domovini, bi morali trpeti z domovino, ko pa smo prekoračili meje obenem z armado, se moramo v njej tudi vojskovati, da bi po zmagi lahko stopili na čelu teh, ki so trpeli doma, kakor tudi tistih, ki so prelivali kri na frontah. Da bi imeli moralno pravico na ponovno dobljeni zemlji živeti in pisati.

T. D.